

Finlandiýaly kazan türkleri (tatarlar)

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Finlandiýaly kazan türkleri (tatarlar) FİNLANDİYA'DA YAŞAYAN
KAZAN TÜRKLERİ

Avrupa'nın kuzeydoğusunda, ülkemizde "Beyaz Zambaklar Ülkesi" diye bilinen, yaklaşık beş milyon nüfuslu ve 337.000 km²'lik bir yüzölçümüne sahip küçük bir ülke olan Finlandiya'da, yaklaşık 800 civarında Türk soyundan Kazanlı Tatar yaşamaktadır.

Kazanlı Tatar Türkleri, İsveç ve Rusya'nın egemenliği altında uzun bir süre muhtariyetle idare edilmiş olan Finlandiya'ya Çarlık Rusya'sı döneminde, 1800'lerin yarısında ve 1900'lerin başında, bugünkü Tataristan'ın Kazan şehrinin batı kısmına düşen Nijninovgorod (Grokiy) vilâyetinin Sergeç ilçesinin Yanapar (Aktok) köyünden, ticaret amacıyla gelmişler ve zaman içerisinde bu topraklara yerleşmişlerdir.

Başlangıçta seyyar pazar satıcılığı yapan Kazan Türkleri, daha sonra yerleşik ticarete yönelmişlerdir. Daha çok kürkçülük, dokumacılık ve giyim alanlarını tercih etmişlerdir.

Kazan Türkleri (Kuzey Türkleri-Tatarlar) Mişer boyuna mensupturlar. **Konuşmaları Mişer şivesi, Çağatay-Kıpçakçadan çok, Oğuz-Türkmen lehçesini andırmaktadır.**

Finlandiya'da yaşamakta olan Kazanlıların yarısına yakın bir kısmı, bugün Finlandiya'nın başşehri olan Helsinki'de hayatını sürdürmektedirler. Diğerleri ise, Tampere, Jarvenpaa, Turko-Abo ve Kotka'da ikamet etmektedirler.

Rusya'dan Finlandiya'ya önce ticaret maksadıyla gelen Kazanlıların, daha sonraki yıllarda, XX. yüzyılın başlarından

itibaren ailelerini ve yakınlarını da alarak, geçici olarak değil, kesin olarak yerleştikleri görünmektedir.

1830'lu yıllarından itibaren Finlandiya'da bir Türk-İslâm cemaatinin var olduğu bilinmektedir. O tarihlerde İslâm cemaati, Kuzey Türklerinin dinî işlerini idare eden Ufa şehrindeki "Müslümanların Merkez-i Dinîye Nezareti"ne bağlı olarak ve Muhtar Finlandiya Dinîye Hükümeti'nce resmen tanınmamış bir topluluk olarak, gayri resmî olarak hayat ve faaliyetini sürdürmüştür.

Birinci Dünya Harbi'ni müteakip 1917 yılında Finlandiya'nın Rusya'dan ayrılarak istiklâlini kazanması ve yeni bir Anayasa'nın kabulü üzerine, Finlandiya'da yaşayan Türk-İslâm toplumu yeniden teşkilatlanmak durumunda kalmış ve Ufa'daki "Müslümanların Merkez-i Dinîye Nezâreti"nden ayrılmışlardır.

Bu çerçevede ilk teşkilât, "Finlandiya Cemaati İslâmiyesi 1925"tir.

Kendi millî, dinî örf ve âdetlerini, yaşayışlarını, inançlarını korumak, dinî hizmetleri düzenlemek, sosyal faaliyet ve hizmetleri yürütmek üzere teşkilatlanmaya başlamışlardır.

Bir kültür derneği olan, "Finlandiya Türkleri Birliği" ise 1935'te; spor kulübü olan "Yıldız Spor Kulübü" de 1945'te kurulmuştur. O tarihlerde Finlandiya'da misafir olarak bulunan hukukçu, tarihçi ve siyasetçi Ord. Prof. Dr. Sadri Maksudî Arsal,[1] bu teşkilatlanmanın ilk nizamnâmesini hazırlamıştır. Nizamnâme üzerinde yapılan son değişiklikleri takiben 1925 yılında "Finlandiya Cemaati İslâmiyesi" kurulmuştur. Bu cemiyet, Fin hükümetince resmen tanınmış, kanun önünde tasdik ve tesvil de edilmiştir.

Nizamnâmeye göre, bu teşkilât Finlandiya'da yaşayan Kazanlıların değil, bütün Müslümanların dinî talep ve hizmetlerini karşılayacak, Kazan Türklerinin çocuklarının millî ve dinî örf ve âdetlerle, tarih şuuruna bağlı olarak

yetiştirilmelerini sağlamak üzere her türlü tedbiri alacaktır.

Dinî ve medenî nikâhların akdi, ölüm ve doğum hizmetlerini yürütmek, bunlarla ilgili gerekli istatistikleri tutmak da teşkilâtın resmî vazifesi arasındaydı. Kurulduğu yıllarda dinî bir hüviyet taşıyan cemiyet, daha sonraki yıllarda, Finlandiya'da yaşayan Kazanlı Türklerin kültür işleri ve sosyal hizmetleri ile de meşgul olmaya başlamıştır.

Bu ilk teşkilatlanmayı, ihtiyaçların çoğalması üzerine kurulan yeni dernekler takip etmiş, kurulan ilk cemiyet bunlara her bakımdan destek olmuştur.

Finlandiya'da yaşayan Kazan Türkleri, 1928 yılında kendi aralarında topladıkları paralarla Helsinki'de İslâm Cemaati adına bir kat satın almışlar, bunun büyük bir salonunu mescit haline getirmişler, diğer odaları cemiyetin değişik faaliyetlerine ve cemaatin istifadesine açmışlardır. Dairenin ihtiyaçları karşılamaması üzerine, 1941 yılında bir taş bina, 1948'de de ahşap bir bina alınarak hizmetlere tahsis edilmiştir. Daha sonra bu ahşap bina yıkılarak, yerine bugün cemiyetin hizmet binası olarak kullandığı beş katlı bina yaptırılmıştır.

Binanın yaptırılmasında yalnızca Finlandiya'da yaşayan Kazanlıların maddî imkânlarının yeterli olmayacağı düşünülerek İslâm ülkelerinden yardım istenmiş, Fin bankalarından da kredi temin edilmiştir. Yeni binanın yaptırılmasına dönemin Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de destek vermiştir. Finlandiya'da yaşayan Kazan Türkleri Türkiye Cumhuriyeti'nin bu yardım ve desteğini hiçbir zaman unutmamışlardır.

Bu binanın üç katı bugün kiraya verilmiş olup, temin edilen gelirle cemiyetin ve binanın giderleri karşılanmaktadır. Binanın 4. katı 2 sınıflı okul, idare ve sporcu odaları, kütüphane ve toplantı odası olarak düzenlenmiştir. Binanın beşinci katı mescit olarak kullanılmaktadır. Millî gecelerin, bayram meclislerinin, nikâh merasimlerinin ve düğünlerin

yapıldığı bu katta aşağı yukarı 400 kişi ağırlandırmaktadır.

Cemiyet, 1948 yılında itibaren “Mahalle Haberleri” adı altında bir dergi de çıkarmaktadır. Derginin kurucusu, cemiyetin uzun süre reisliğini yapmış olan Zuhur Tahir’dir. Zuhur Tahir döneminde 27, Zuhur Tahir’den sonra cemiyet reisi olan Osman Ali zamanında da 3 sayı çıkarılmıştır. Dergide idare heyeti faaliyetleri, Finlandiya’da yaşayan Kazanlar hakkında haber ve faaliyetlere yer verilmektedir.

Günümüzde, Finlandiya’da yaşayan Kazan Türkleri, halkın seçtiği biri başkan olmak üzere, altı aslî ve üç yedek üyeden müteşekkil “Mütevelli Heyeti” tarafından idare edilmektedir.

Finlandiya’da ilköğretim, ülkemizde olduğu gibi mecburidir. Finlandiya’da yaşayan Kazanlı Türkler, 1948 yılında Helsinki’de “Türk Halk Mektebi” adıyla okullarını açmışlardır. Bu okul, resmî Fin ve İsveç okullarının bütün haklarına sahiptir. Bu okulu bitiren çocuklar, Fin ve İsveç okullarında öğretimlerine devam etmektedirler.

“Türk Halk Mektebi”nde eğitim, Kazan şivesiyle ve Türkiye Türkçesiyle yapılmaktadır. Ayrıca, mektepte cemiyetin imamı tarafından çocuklara din dersleri de verilmektedir.

1970 yılından itibaren çocuk sayısının giderek azalması üzerine, eğitim, kurslar şeklinde sürdürölmektedir. Kurslar, Helsinki’de Cemiyet binasında ve Helsinki’ye yaklaşık 1 saatlik mesafede olan Jarvenpaa Cemaat binasında düzenlenmektedir.

Eğitim, günümüzde, “Türk Halk Mektebi Himaye Kurumu”na bağılı olarak, okul öncesi çocuklar için “Çocuk Bahçesi” veya bir başka deyişle “Ana Okulu” adı altında yapılmaktadır.

1925’li yıllarda Helsinki’de öğretmen olarak bulunan yazar ve tarihçi Abdullah Battal Taymas’ın başlattığı, yaz aylarında yapılan 4 haftalık anadil ve din kursları bir an’ane olarak bugün de sürdürölmektedir. Bu kurslar, göl kenarında

kendilerine ait bir mülk olan mekânda yapılmaktadır. Kazanlı Türklerin 6 ile 15 yaşları arasındaki çocukları yanı sıra, başka ülkelerde yaşayan Kazanlı Türk çocukları da bu kursa katılmaktadır.

Finlandiya'da yaşayan Kazanlı Türklerin çocuklarına Abdullah Battal Taymas, Gibadulla Murtasin, Aisa Besher, Zakir Kadri-Saniye İffet Ugan, Semiulla Sadri, Abdulber Muhammed, Halife Husnetdin, Ravza Serdengeçti, Feride Bicuri, Naile Binark ve Hamide-Önder Çaydan, Kazan lehçesi ve Türkiye Türkçesi öğretmiş, Türk tarihi ve genel kültür dersleri vermişlerdir.

Sözünü ettiğimiz bu kursların, Türkiye'de yapılması konusu da bir dönem cemiyet tarafından ele alınmış, böylelikle Finlandiya'da yaşayan Kazanlı Türklerle Türkiye arasında bir kültür köprüsünün kurulması ve iki Türk toplumunun daha da yakınlaşması ve birbirlerini tanıması hedef alınmıştır. Aslen Kazanlı olan zengin iş adamlarından, bugün hayatta olmayan Ahmet Veli Menger bu teşebbüsün fikir babası olmuş, faaliyete maddi destek sözünü de vermiştir. Ancak bu gerçekleşmemiştir. Finlandiya'da dünden bugüne faaliyet gösteren dernekler şunlardır:

■ **Finlandiya Türkler Birliği**

Finlandiya'da yaşayan Kazan Türkleri tarafından, millî ruh ve heyecanı ve tarih şuurunu genç nesillere aşılama, mevcut kültürü yaşatmak ve de canlı tutmak maksadıyla 1935 yılında Helsinki'de "Finlandiya Türkleri Birliği" adı altında bir dernek teşkil edilmiştir. Kültür ve sosyal faaliyetler bu dernek tarafından yürütülmektedir. Gençlerin bir arada olmaları için her türlü imkân sağlanmıştır. Ayrıca, faaliyetlerini Helsinki dışında diğer şehirlerdeki hemşehrilerine de götürmektedirler. Kazanlıların millî şâiri Abdullah Tukay günü yapmak an'ane hâline gelmiş olup, her ay kültür faaliyetleri yapılır, bu gecelerde temsiller sahneye konur, millî şarkılar söylenir, şiirler okunur, konferanslar verilir ve millî oyunlar oynanır. Dernek 1942 yılında

“Bıldırış” adı altında bir mecmua neşretmiştir.

■ Tampere Cemaatı İslâmiyesi

Helsinki’den başka, ülkenin ikinci büyük şehri olan Tampere’de 1943 yılında “Tampere Cemaati İslâmiyesi” kurulmuş olup, bugün de faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca, Helsinki’ye yakın bir küçük şehir olan Jarvenpaa’da 1942 yılında “Jarvenpaa Cemiyeti” kurulmuş olup, iki katlı kendi binasında faaliyette bulunmaktadır. Finlandiya’da kurulmuş olan cemiyetlerin hepsi birbirleri ile sıkı münasebet ve yardımlaşma içinde olup, gâyeleri millî kültürü yaşatmak için sosyal faaliyetlerini devam ettirmektedir.

■ Yolduz (Yıldız) Spor Kulübü

Finlandiya’da spor çok ileri düzeyde olup, Kazan Türkleri de buna paralel olarak 1945 yılında “Yolduz Spor Kulübü” adı altında bir spor kulübü kurmuşlardır. Bu spor kulübünün futbol, tenis, pinpon, buz hokeyi ve satranç dalları vardır. Finlandiya’da Şubat ayında bir haftalık kış sporları tatili olmaktadır. “Yolduz Spor Kulübü” bu tatilde gençleri Finlandiya’da bulunan Spor Enstitüsü’ne götürmek görevini de başarı ile yürütmektedir. Burada maçların yapılması sağlanmaktadır. Gençlerin her vesile ile bir arada bulunmaları temin edilmeye çalışılmaktadır. Gerek kurslarda gerekse toplu seyahatlerde konuşmaların “Ana Dil”de olmasına dikkat ve özen gösterilmektedir. İlk zamanlarda eğitim Arap harfleri ile yapılmış, kitaplar da Arap harfleri ile Kazan lehçesinde basılmıştır. Daha sonra Lâtin harflerine geçilmiş, neşriyat ve eğitim Lâtin harfleri ile yapılmaya başlanmıştır.

Helsinki’de, İslâm Cemaati’nin bakımını üstlendiği bir “İslâm Mezarlığı” da bulunmaktadır. Bu mezarlık 1870 yılında hükûmet tarafından Müslümanlara verilmiştir. Buraya ilk gömülenin bir Müslüman-Türk subayı olması sebebiyle, Finliler buraya Müslümanlara ayırmak inceliğini göstermişlerdir. Ayrıca çeşitli tarihlerde mezarlık arazisi genişletilmiştir. Söz

konusu mezarlık çok bakımlı olup, içinde İkinci Dünya Harbi'nde Ruslara karşı çarpışarak şehit düşmüş 10 Kazanlı Türk için bir "Şehitler Anıtı" (Pro Finlandiya-Kahraman Ölüler Anıtı) dikilmiştir. Her yıl "Şehitleri Anma Günü'nde", "Millî Gâziler Günü"nde ve "Bağımsızlık Günü"nde İslâm mezarlığında Fin askerlerinin iştirakiyle resmî tören yapılmaktadır.

İkinci Dünya Harbi'nde Ruslara karşı istiklâl mücadelesi veren Finlilerin yanında, sayısı o tarihlerde 900 kişi civarında olan Türk-İslâm cemaati 156 kişilik askerle bu mücadeleye katılmıştır. Bir ikinci mezarlık da Turko-Abo şehrinde dir.

Günümüzde cemaatin adı "Finlandiya İslâm Cemaati" olarak değiştirilmiştir. Dernek bu ad altında her gün faaliyetlerini genişleterek sürdürmektedir. Cemaatin bugünkü başkanı, Helsinki Üniversitesi "Türk Dilleri Topluluğu"nda öğretim üyesi olarak görev yapan Okan Daher'dir. Kendisi bu görevini çok başarılı bir şekilde yürütmektedir. Dernek, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile de işbirliği içindedir.

Cemaatin Türkiye ile münasebetleri 1920'li yıllara kadar inmektedir. Bu tarihlerde birkaç ailenin Türkiye'ye göç etmesiyle münasebet başlamıştır. Finlandiya ile Türkiye arasında diplomatik ilişki, Helsinki'de 1950'lerin başında Türkiye Büyükelçiliği'nin açılmasıyla her alanda hızla genişlemiş ve kuvvet kazanmıştır. Günümüzde, Helsinki Büyükelçiliği'nde düzenlenen 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı törenlerine Cemaat ileri gelenleri topluca iştirak ederler. Kültür ve ticaret alanındaki etkinlikler artarak sürmektedir.

Cemaat üyeleri, Türkiye'yi özel ve resmî olmak üzere zaman zaman ziyaret etmekte, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de bu işbirliğine karşılık vermektedir.

Cemaatin başkanı Okan Daher, son olarak 2001 yılının Ocak ayı içerisinde Başkent Üniversitesi'nin davetlisi olarak Türkiye'yi ziyaret etmiş ve burada Finlandiya'nın Ankara Büyükelçisi ve Türkiye'nin Helsinki Büyükelçisinin de

katıldıkları bir toplantıda, Finlandiya’da yaşayan Türkler hakkında ilgi ile izlenen bir konuşma yapmıştır.

Finlandiya, Avrupa Birliği’nin bir üyesi olup, 1998 yılının başında yürürlüğe giren millî azınlıkların korunmasına ilişkin Avrupa Çerçeve Antlaşması ile bölge ve azınlık dillerinin korunmasına ilişkin Avrupa Ana Sözleşmesi’ni onaylamış bir ülkedir. Finlandiya’nın çalışmaları sonucunda Avrupa Birliği temel haklar belgesinin 3. bölümünün 22. maddesinde “Birlik, kültür, din ve dil açısından çok çeşitliliğe saygı duyar” ibâresine yer verilmiştir. Finlandiya’da yaşayan Kazan Türkleri daha önce elde ettikleri haklarını bu suretle daha da güçlendirmişler, uluslararası koruma altına girmişlerdir.

Ayrıca 1971 yılında Finlilerin önderliğinde “Fin-Türk Dostluk Derneği” de kurulmuş olup, bu dernek Finlandiya’daki diğer derneklerle sıkı işbirliği içindedir.

Finlandiya’da yerleşmiş olan Kazan Türkleri ağırlıklı olarak ticaretle uğraşmaktadır. Genç nesil arasında doktor, mühendis, avukat, dişçi, öğretmen ve üniversite öğretim üyeleri mevcuttur. Son yıllarda Türkiye’den ve Avrupa’nın çeşitli yerlerinden çalışmak veya tahsil maksadıyla gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Finlandiya’nın çeşitli şehirlerinde yaşadıkları bilinmektedir. Bunların sayılarının 3 bin kadar olduğu tahmin edilmektedir.

Avrupa’nın kuzeydoğusunda küçük bir koloni halinde yaşayan Kazan Türkleri, Türkiye’ye dostluk ve kardeşlik bağları ile bağlıdırlar. Türk kültürünü özveriyle yaşatmaya çalışmaktadırlar.

Bugün Finlandiya’da yaşamakta olan Kazanlı Türkler, Fin halkından ve Hükümeti’nden çok saygın bir muamele görmektedirler. Finlandiya’daki Kazanlılar, Rusya ve İslâm dünyası ile ticarî ve kültürel ilişkilerin gelişmesinde, köprübaşı görevi yapmaktadırlar.

Kazanlı Türkler aynı şekilde Finlandiya ve Türkiye, Finlandiya

ile Rusya Federasyonu, Tataristan Cumhuriyeti ve Türk Cumhuriyetleri arasında da aynı misyonu üstlenmişlerdir.

Çeşitli sebeplerle Türkiye Cumhuriyeti dışında yaşayan Türk topluluklarını yakından tanımamız ve işbirliği içinde olmamız, küreselleşen dünyamızda şüphesiz son derece önemlidir. Türk dünyasının istikbâli için her alanda birlik içinde olunması şarttır.

Naile BİNARK,
Araştırmacı-Yazar /Türkiye.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 20 Sayfa: 845-856

Kaynaklar:

- ◆ Şükriye Nihal: Finlandiya. İstanbul 1955 Gazetecilik ve Matbaacılık T.A.Ş., s. 109.
- ◆ Abdullah Battal-Taymas: Kazan Türkleri. 2. bs. Ankara 1966, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 13, s. 239.
- ◆ Mişerler. Kazan Dergisi 10. Sayı, Aralık 1975, s. 22-24.
- ◆ Petrov Grigoriy: Akzambaklar Ülkesi Finlandiya’da, Çev.: H. A. Aytuna. İstanbul 1976 İnkılap ve Aka Kitabevi s. 383 (Kitap defalarca çeşitli kişilerce çevrilmiş ve bazı çevirilerde “Beyaz Zambaklar Ülkesinde” olarak adlandırılmıştır).
- ◆ Koşay, Hamid Zübeyr: Sadrî Maksudî Arsal’ın Hizmetleri ve Millet Anlayışı. Kazan Dergisi, 19. Sayı, 1977, s. 15-27.
- ◆ Arsal, Sadrî Maksudî: Bir Rus Parti Kongresinde Boğazları Müdafaa. Kazan Dergisi 19. Sayı, 1977, s. 23.
- ◆ Finlandiya Türkleri. Helsinki 1956, s. 30.
- ◆ Binark, Naile: Finlandiya’da Yaşayan Kazan Türkleri. Millî Kültür, Temmuz 1977, s. 12-17.
- ◆ Daher, Okan: Finlandiya’daki Tatar Türkleri, Cemaatimizin Türkiye ve Tataristan’la İlişkileri. Başkent Üniversitesi, “Konferans”. (16.01.2001).
- ◆ Halen, Harry: A Bibliographical Survey of the Publishing Activities of the Turkish Minority in Finland. Helsinki 1979, Finnish Oriental Society. s. 26

■ **Dipnot:**

[1] Ord. Prof. Dr. Sadri Maksudî Arsal (1880-1957), Paris'te hukuk tahsilini tamamladıktan sonra Rusya'ya dönmüş, Duma'da Rus Parlamentosu'nda 1906'da görev almış, 1908 yılında Rusya Müslümanları ve Türklerinin hak ve hukuklarının korunması konusunda büyük mücadele vermiştir. Bu mücadelesinde Çarlık Rusya'sının otonomisi altında yaşayan Finlandiya'nın ve Finlilerin de haklarını savunarak, Finlilerin takdirini kazanmıştır. Arsal, Rusların Akdeniz'e açılma siyasetine de karşı çıkan uzak görüşlü bir siyasetçiydi. Taryhy makalalar